

СПЕЦИФІКА РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

У даній статті автор окреслює наукові підходи до побудови освітнього простору для обдарованих дітей та висвітлює специфіку роботи з такими учнями в початковій школі

Досвід і практика суспільного життя свідчать про те, що високоінтелектуальний потенціал нації – запорука найбільших успіхів у будь-якій сфері діяльності держави. Саме тому в системі освіти ХХІ століття особливого значення набуває робота з обдарованими дітьми.

Одним із пріоритетних напрямів сучасної освіти є розвиток учнів, які мають потенціал до високих досягнень. Це відображено в таких базових державних нормативних документах:

– Концепція загальної середньої освіти, де першим з основних завдань загальноосвітньої школи названо «різномісний розвиток індивідуальності дитини на основі виявлення її задатків і здібностей, формування ціннісних орієнтацій, задоволення інтересів і потреб» [7].

– Закон України «Про освіту», у ньому зазначено, що для розвитку здібностей, обдарувань і талантів дітей необхідно створювати класи з поглибленим вивченням предметів, спеціалізовані школи, гімназії [6].

– Національна доктрина розвитку освіти, тут відмічено, що «державна повинна забезпечувати: формування в дітей сучасного світогляду, розвиток творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти та самореалізації особистості; створення умов для розвитку обдарованих дітей» [8].

Ця проблема набула особливої актуальності в наш час, коли відбувається інтеграція в Європейське співтовариство, створюються умови для єдиного освітнього простору і стандартів.

Питанням виявлення та організації роботи з обдарованими дітьми в початковій школі займалися вітчизняні та зарубіжні вчені: К. Брумфіт, П. Горей, Дж. Грахам, К. Джонсон, Б. Саймон, Є. Хокінс та ін.

Мета даної статті – окреслити специфіку роботи з обдарованими дітьми в початкових класах.

Ю. Бабаєва, А. Доровський, Н. Лейтес визначають термін «обдарованість» як [4]:

– якісне, своєрідне співвідношення здібностей, які забез-

---

* © Істоміна А.В.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

печують успішне виконання діяльності, які дають змогу компенсувати недостатність певних умінь за рахунок інших;

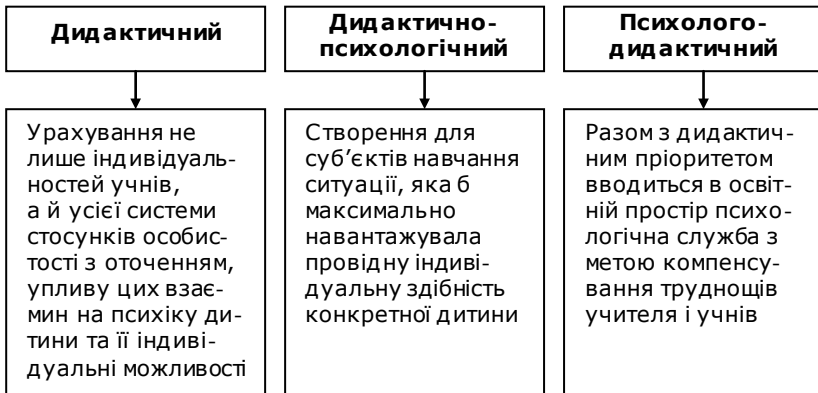
– загальні здібності або моменти здібностей, які обумовлюють ширину можливостей людини, умови та своєрідність її дії;

– сукупність задатків природних даних, характеристика ступеня вираженості й своєрідності природних передумов здібностей.

Ж. Годфруа, А. Матюшкін, М. Мотков та інші розуміють «обдарованість» дитини, як вищий ніж у її однолітків за рівних умов, рівень сприйняття навчання і більш виражені творчі прояви. Поняття «обдарованість» походить від слова «дар» і означає особливо сприятливі внутрішні передумови розвитку. При цьому воно означає не лише високий рівень, а й деяку внутрішню настанову, напрям розвитку особистості [3, с. 6-7].

Узагальнюючи все вищезазначене та спираючись на власний педагогічний досвід, зауважимо, що під терміном «обдарованість» ми розуміємо високий рівень творчого потенціалу, який виражається, перш за все, у високій пізнавальній та дослідній активності особистості. Тому на сьогодні одне із завдань кожного вчителя початкової школи – активізувати можливості обдарованих дітей на уроках, ураховуючи природу та психологічний механізм творчого розвитку дитини.

Такі науковці як К. Брумфіт, П. Горей, Дж. Грахам, К. Джонсон, пропонують різні підходи до побудови освітнього простору обдарованих дітей (див. рис. 1) [5].

Рис. 1. Наукові підходи до побудови освітнього простору обдарованих дітей

На наш погляд, обдаровані діти повинні бути об'єктом спеціальних педагогічних і соціальних програм, оскільки

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

найбільші сподівання на покращення умов життя й розквіту нації пов'язане саме з обдарованою молоддю.

Слід зауважити, що тривалий час школа була орієнтованою на дитину із середніми здібностями, а робота з обдарованими дітьми лишилася осторонь. Перетворення, що відбулися у вітчизняній системі освіти за останні десятиліття (переорієнтація на гуманістичні, особистісно зорієнтовані та розвивальні освітні технології), вимагають змін до організації роботи з учнями, які виявляють неординарні здібності. Тому нині з'являються освітні установи, навчальні й соціальні програми, громадські організації та фонди, головною метою яких є виявлення, навчання, розвиток обдарованих дітей.

Зрозуміло, що вже давно існували різноманітні погляди щодо навчання обдарованих дітей: було висунуто ідею прискороного навчання, створювалися спецшколи, спеціалізовані класи тощо. Слід відмітити, що в наш час ці починання знайшли своє відображення і втілення в сучасній школі, зокрема в організації шкіл і класів з математичним, художнім, гуманітарним та ін. нахилом, упровадженні нових навчальних дисциплін (логіка, розвиток продуктивного мислення та ін.), створенні індивідуальних планів розвитку здібностей дітей педагогами-новаторами.

Останнім часом у світі панує тенденція відмови від створення спеціалізованих класів для обдарованих учнів, адже кожна така дитина переважну частину свого життя житиме в суспільстві, яке складається з людей різних типів. По суті, перевага надається профільному навчанню, це дає змогу не відокремлювати цих дітей від інших учнів, а вчитися разом із такими як вони, або ще здібнішими школярами. Метою навчання учнів 1-4 класів є забезпечення умов для їх інтелектуального, соціального, морального й фізичного розвитку, виховання громадян-патріотів, а також забезпечення базової освіти та підготовка до успішного навчання в школі II та III ступенів. Тому ми вважаємо, що потрібно створити таку школу нового типу, яка б забезпечувала реальну індивідуалізацію без ізоляції обдарованих дітей від соціального середовища.

Зрозуміло, що обдаровані діти – особливі. Вони незвичайні за характером, за сприйняттям оточуючого тощо. Тому лише розуміння вчителем особистісної несхожості обдарованої дитини дає підставу виявляти й розвивати її творчий та інтелектуальний потенціал. Саме тому так важлива співпраця вчителя й психолога щодо виявлення таких дітей і вироблення особливого підходу до їх розвитку.

Виявлення обдарованих і талановитих дітей – тривалий процес. Обдарована дитина лише тоді буде нарощувати свій

потенціал, коли вчитель творчий, а навчальний процес цікавий, різноманітний та результативний. У молодшій ланці виявлення обдарованих дітей здійснюється в межах комплексного психологічного обстеження всіх учнів класу. Ця методика передбачає, крім психометричних методів, використання також методу спостереження та аналізу матеріалів, отриманих за допомогою анкетування батьків. Для систематизації та унаочнення результатів ми рекомендуємо використовувати «картки обдарованості» (картку подано нижче). За основу було взято «Шкали для рейтингу поведінкових характеристик обдарованих дітей», розроблені під керівництвом Дж. Рензуллі [3]. Такий підхід дає змогу при здійсненні психологічного дослідження врахувати пізнавальні, мотиваційні, лідерські та творчі характеристики учня.

Таким чином створений банк даних допомагає простежити, як відбувається розвиток особистості, помітити зниження інтересу до навчання та здійснити корекційну роботу.

Потенціал обдарованості школяра в навчальній діяльності можна виявити методом спостережень. Високий рівень можна охарактеризувати за такими ознаками: має значний обсяг знань, великий словниковий запас, критичне мислення, розвинуту інтуїцію; із власної ініціативи обирає складні завдання; самостійно переносить засвоєне в нові умови; установлює причинно-наслідкові зв'язки; виявляє приховані залежності, високу допитливість; здатний до творчих перетворень наявних умов та умов завдання; уміє інтегрувати й синтезувати інформацію, помічати тонкі відмінності, створювати гіпотези, робити висновки, висловлювати зміст досить складних ідей, аналізувати ситуацію перед тим як діяти, оцінювати процес, результат, наслідки.

Особиста картка обдарованої дитини

I. Загальні дані.

1. Прізвище, ім'я, по-батькові	
2. Дата народження	
3. Школа, клас	

II. Навчальна діяльність.

1. Успішність	
2. Старанність	
3. Рівень навчальної активності	
4. Улюблені предмети	
5. Провідні мотиви навчання	
6. Уміння доводити справу до кінця	
7. Ступінь стійкості інтересів	
8. Рівень самоконтролю	
9. Річні підсумки навчання	

III. Позанавчальна діяльність.

1. Відвідування гуртків, секцій, факультативів	
2. Досягнення (участь у змаганнях, конкурсах, олімпіадах)	
3. Читацька зацікавленість	

Говорячи про роботу з обдарованими дітьми, не можна не пригадати слова К. Ушинського, який стверджував, що «учень – це не посудина, яку треба наповнити, а факел, який треба запалити» [4, с. 6].

Навчаючи таких дітей, педагоги повинні не лише використовувати увесь свій досвід, спеціальні знання, а й постійно знаходитись в пошуку специфічних форм і методів роботи з метою розкриття й розвитку їх талантів, ефективного механізму відкриття здібного учня в навчально-виховний процес.

Відомо, що здібності дитини розвиваються під час ознайомлення зі змістом матеріальної й духовної культури, науки, техніки, мистецтва в процесі навчання. Тому на уроках в 1-4 класах учителю необхідно використовувати всі можливості освітнього процесу, щоб:

- розвивати пізнавальні можливості й навички, критичне мислення, допитливість;
- розширювати обсяг отримуваної інформації, навчати застосовувати засвоєний матеріал на практиці, установлювати причинно-наслідкові зв'язки;
- формувати вміння робити висновки, інтегрувати та синтезувати інформацію, оцінювати як сам процес навчання, так і його результат, передбачати наслідки, міркувати, будувати гіпотезу, здатність аналізувати ситуації, прагнення до розв'язання складних проблем;
- навчати розуміти складні ідеї, розрізняти тонкі відмінності, використовувати альтернативні шляхи пошуку інформації, застосовувати ідеї на практиці.

Зрозуміло, що робота з такими дітьми має свою специфіку. Тому, працюючи з учнями молодшого шкільного віку, учитель повинен:

- підхоплювати думки учнів, оцінюючи їх одразу, підкреслюючи їх оригінальність, важливість, стимулюючи інтерес до пізнання нового;
- стимулювати й підтримувати ініціативу, самостійність учнів;
- створювати проблемні ситуації, що вимагають пошуку альтернативи, сприяють розвитку здатності до прогнозування, уяви;
- розвивати критичне сприйняття дійсності;
- учити доводити розпочату справу до логічного завершення;

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

шення;

– надавати можливість виконувати більше навчальних завдань із підвищенням рівня їх складності (але уникати перевантаження);

– залучати вихованців до творчої діяльності під час проведення різних заходів, відкритих занять, свят;

– під час опрацювання програмового матеріалу залучати дітей до творчої пошукової роботи з використанням випереджальних завдань, створювати розвивальні ситуації;

– активно залучати дітей до участі в районних, обласних, всеукраїнських конкурсах, змаганнях, виставках;

– впливати особистим прикладом.

Слід пам'ятати, що «своєчасно знайти, виховати й розвинути задатки і здібності у своїх вихованців, своєчасно розпізнати в кожному його покликання – це завдання стає тепер найголовнішим у системі навчально-виховного процесу» [4, с. 8].

Удосконалити навчально-виховний процес, роботу з обдарованими дітьми, дати їм міцні, ґрунтовні знання, озброїти їх практичним розумінням основ наук допомагають:

– олімпіади з базових дисциплін;

– змагання із творчого мислення;

– змагання із кмітливості та логічного мислення;

– конкурси: знавців математики «Кенгуру», природничий конкурс «Колосок», комп'ютерної грамотності «Бобер», знавців української мови імені Петра Яцика;

– інтелектуальні та рольові ігри: всеукраїнська українознавча гра «Соняшник», всеукраїнська природознавча гра «Геліантус», шкільні ігри – «Ланцюжок», «Так чи ні», «КВК», «Ерудит», «Поле чудес», «Брейн-ринг», «Вікторина», «Цікаві ребуси», «Що? Де? Коли?», «О, щасливчик!», «Цікаві кросворди», «Найрозумніший», рольові ігри – «У магазині» та ін.

Елементи змагань, що містяться в іграх, сприяють розвитку здатності творчо мислити, залучають дітей до активного життя. Розв'язуючи ребуси, кросворди, школярі поступово починають складати власні головоломки, що сприяють розвитку пам'яті, уваги, кмітливості, учаться самостійно працювати з літературою, аналізувати та систематизувати отримані дані, робити висновки.

Оскільки оптимальна реалізація здібностей учня значною мірою залежить від професіоналізму вчителя, його стилю діяльності, то для вчителів одним із головних завдань є вдосконалення методики викладання. Із цією метою кожному вчителю необхідно: створювати інформаційний банк даних дітей із різних напрямів діяльності, систематизувати матеріали періодич-

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

них видань із проблем дитячої обдарованості, відвідувати проблемно-тематичні семінари з метою систематичного підвищення майстерності, створювати методичні розробки, спрямовані на виявлення та розвиток обдарованих дітей молодшого шкільного віку, співпрацювати з діючими консультпунктами для вчителів початкових класів де залучено лікарі, психологи, методисти, готувати до друку матеріали з досвіду роботи, вивчати рекомендації вчителів, які працюють з такими дітьми.

Отже, учитель обдарованих дітей повинен бути – толерантним, чуйним, мати широке коло інтересів, бути жвавим та активним, володіти емоційною стабільністю, почуттям гумору, уміти переконувати, мати схильність до самоаналізу, знатися на особливостях психології обдарованих дітей, відчувати їх потреби та інтереси, виявляти гнучкість, бути готовим до перегляду власних поглядів і до постійного самовдосконалення, мати творчий, можливо, нетрадиційний особистий світогляд, бути готовим до виконання різноманітних обов'язків, пов'язаних з особливостями навчання обдарованих дітей.

Під час здійснення навчально-виховного процесу важливо звертати увагу на те, щоб:

- не вирізняти обдарованих дітей за індивідуальні успіхи, а заохочувати до спільних занять з іншими дітьми;
- не приділяти забагато уваги навчанню з елементами змагання, оскільки обдарована дитина ставатиме переможцем, що може призвести до неприязні з боку решти учнів;
- не перетворювати обдаровану дитину на «вундеркінда». Недоречно акцентування її винятковості може спричиняти роздратованість, ревності друзів і однокласників;
- уроки не повинні бути однотипними, бо суворо регламентовані заняття таким дітям не цікаві.

Робота з виявлення та розвитку обдарованості особистості тоді стане успішною, коли вона матиме системний характер, об'єднуватиме зусилля освітніх закладів та родини. Найголовніше в сім'ях, де виховуються обдаровані діти – атмосфера пізнавальних інтересів самих батьків (у сім'ї багато читають, ходять на виставки, до бібліотеки, у музеї, не нав'язуючи свого інтересу). Така стратегія саморозвитку є найефективнішим прикладом для дітей. Батьки повинні особливу увагу приділяти розвиткові пізнавальних інтересів дитини, адже завдяки їм формуються основні інтелектуальні вміння, необхідні для засвоєння знань, закладається основа для подальшого успішного оволодіння знаннями. Сім'я повинна розвивати у своїх дітей прагнення до активної пізнавальної діяльності, зацікавлювати їх різними видами завдань (пошукових, логічних, ігрових).

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

Тому педагогам на батьківських всеобучах варто надати наступні рекомендації батькам щодо розвитку творчих можливостей дітей початкової школи:

- підтримуйте бажання дитини працювати самостійно;
- не втручайтесь у процес творчої діяльності;
- давайте свободу вибору методів досягнення мети;
- визначайте раніше не визнані або не використані можливості дитини;
- створюйте умови для конкретного втілення творчих ідей;
- заохочуйте дитину до роботи в груповому творчому процесі;
- заохочуйте до роботи над проектами, запропонованими самою дитиною;
- не тисніть на дитину, створюйте вільну, невимушену атмосферу;
- схвалюйте результати діяльності в усіх галузях із метою спонукати бажання випробувати себе в різних видах діяльності;
- шануйте й відшукуйте потенційні можливості дитини, навіть якщо вона в чому-небудь відстає;
- демонструйте свій ентузіазм у якійсь діяльності;
- підтримуйте своїм авторитетом дитину;
- допомагайте знаходити в її фантазіях зв'язок із реальним світом;
- заохочуйте до спільної творчої роботи зі старшими.

Учителі та батьки повинні вміти розпізнавати таланти, помічати в дитині найсильнішу рису, знайти в ній ту «золоту жилку», від якої починається розвиток індивідуальності.

Отже, співпраця педагогів, психологів, батьків, соціальних робітників та орієнтація їх діяльності на вирішення даної проблеми дозволять виховати відповідальну особистість, яка здатна до самоосвіти й саморозвитку, уміє критично мислити, використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання проблем, буде прагнути використати всі свої таланти для змін на краще свого життя і життя своєї країни.

Література:

1. Барішполь С. В. Рекомендації вчителям щодо виявлення обдарованих учнів / С. В. Барішполь // Початкове навчання та виховання (Осн.). – 2012. – № 13. – С. 2-5.
2. Гнідая С. Організація роботи з обдарованими дітьми / Софія Гнідая // Директор школи (Шк. світ). – 2012. – № 16. – С. 43-48.
3. Лісовенко Г. Система роботи з обдарованими учнями у початкових класах / Г. Лісовенко // Управління освітою (Шк. світ). – 2009. – № 2. – С. 6-11.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

4. Робота з обдарованими дітьми: теорія, практика // Початкова освіта (Шк. світ). – 2012. – № 24. – Спецвипуск.
5. Робота з обдарованими дітьми: поради // Початкове навчання та виховання (Осн.). – 2012. – № 2/3. – С. 18, 37, 48.
6. Закон України «Про освіту»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ipro.edu.te.ua/index.php/2008-09-11-00-16.
7. Концепція загальної середньої освіти: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/2712/.
8. Національна доктрина розвитку освіти: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.

Козина Н.А.*

ВНЕКЛАССНЫЕ ЗАНЯТИЯ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ В УСЛОВИЯХ ДВУЯЗЫЧИЯ

У статті розглядаються питання, пов'язані з поглибленням вивчення російської мови в процесі проведення позакласної роботи з предмета.

Внеклассные занятия по русскому языку в начальных классах играют огромную роль в процессе формирования коммуникативных умений и навыков учащихся. Особенно, когда речь идёт о школах с украинским языком обучения, где русский язык изучается факультативно с 3-го класса, а в некоторых школах не изучается вообще. Но знания русского языка необходимы любому жителю многонациональной Херсонской области. Он является средством общения, многие называют русский язык родным. Чаще всего это люди старшего и среднего поколений. Близость к Автономной Республике Крым, где в основном живёт русскоязычное население и куда едуть получать высшее образование выпускники нашей области, заставляет задуматься над тем, что русский язык нужно учить так, чтобы в случае необходимости можно было применить свои знания и умения на практике, т. е., как принято говорить сегодня, обладать и предметной и общей компетентностью.

Конечно же, большую роль в развитии самостоятельности мысли, познавательного интереса каждого ученика, активизации его творческих возможностей играет начальная школа. Дети приходят сюда с большим желанием учиться, познавать мир, получать ответы на многие вопросы, которые их интересуют. Известно, что, в настоящее время, во многих населённых пунктах Херсонской области преобладает русская речь. Ребёнку трудно сразу переключиться с одного языка на другой. Ведь словарный запас украинского языка не так у них велик. Да и строгие рамки урока и насыщенность программы не

---

* © Козина Н.А.